

ДВУЛИЧНОТО КАТО

Вътрешноизреченската пунктуация в българския език отграничава синтактично и интонационно елементите в текста, като отделя самостоятелни части в рамките на простото изречение и прости изречения в състава на сложното. Запетаята е един от пунктуационните знаци, при чиято употреба се допускат най-много грешки, особено при думи, които се изписват по един и същ начин, но са с различни функции. Повечето от грешките в запетаите около *като* (като омонимни предлог и съюз), които срещаме в българската преса, се дължат на това, че се спазват правилата, запетаята често да се свързва с точно определена дума (тоест, с практически „правила“ от типа „пред *че*, *но*, *а*, *който*, *когато*, ..., *като* се пише запетая“), и не се познават достатъчно добре някои граматични зависимости и правилата, които ги представят. По-долу ще бъдат дискутирани някои от тези правила и възможните грешки, които често се допускат в практиката.

Правилото, че запетая се поставя пред *като*, ако се използва самостоятелно като подчинителен съюз, и правилото, че запетая се поставя в началото на сложен съюз, в чийто състав участва *като*, например *след като*, *тъй като*, *освен като*, *като че ли*, се спазват сравнително последователно. По-често обаче се забравя, че ако пред съюза *като* стои уточняваща дума, като *чак*, *само*, *едва*, *даже*, *именно*, *почти*, отварящата запетая трябва да се пропусне (БАН 2002: 85). Така според правилата е грешно да се постави запетая в следния случай: **Можеш да се сбогуваш, само като му видиш сметката.*¹

Подчиненото изречение се отделя със запетая от двете страни, ако разделя главното изречение по средата: *Сега, след като Роз е издута, старият Бивак няма как да не даде лозето си.* В неправилното **Само три минути, след като Ковач напусна, Бразилия поведе* изразът **само три минути** уточнява действието в подчиненото изречение и запетаята не бива да го отделя. Запетаята се поставя на границата на подчиненото изречение, макар че въвеждащите думи може да са след тази граница (Коева 2001). Срещат се също грешки, нарушаващи това изискване, например: **(...) приканвам хората да се замислят за опасността сега, не, (след) като се е случила.*

Друга често срещана грешка е пропускането на запетая между многосрични подчинителни съюзи и подчинителните съюзи *като*, *след като* и др., напр.: **Защото като отидохме в болницата, аз правих едни други изследвания.* Не е случайно, че обстоятелствените изречения за причина със съюза *защото* могат да се отделят от главното и да се употребяват след точка (БАН 1983: 375). Всъщност запетая не се пише между съчинителен съюз, подчинителен **едносричен неударен съюз** (например *че*) и следващия подчинителен (Ницолова 1989: 115), например: *Хикмън предполагаше, че като са стигнали от другата страна, мародерите (...).*

Пред предлога за начин и сравнение *като* не се пише запетая в рамките на простото изречение. Изключение се прави в случаи, когато той въвежда еднородни части, вметнати изрази или обособени части (БАН 2002: 79-80). Тогава запетаята може погрешно да се пропусне по аналогия: **Така като на шега си направиха (...)*². Може да се направи проверка, дали изразът е вметнат, ако допуска по-рязко разграничение с тирета или скоби (БАН 2002: 80), и без него значението на изречението се запазва, например: *(...) организаторите спретнаха шоу с фойерверки, шотове, Gravity Co. и няколко русокоси ангелчета от женски пол (като в рекламата).*

Колебанието около това, дали въвеждащите думи са част от подчиненото или от главното изречение, води до колебание и при поставяне на запетаите (БАН 2002: 88):

Всъщност като *си мисля сега, се сецам (...)* (тук *всъщност* е част от подчиненото изречение) и **Всъщност, като** *се замислеше, дали това наистина бе лошо (...)* (тук *всъщност* е част от главното изречение). В редица спорни случаи е необходима информация извън конкретното изречение, например за намеренията на говорещия/пишещия. Ако въвеждащата дума се противопоставя по-силно на останалата част, тя може да получи собствено логическо ударение и да бъде отделена със запетая, например: **Всъщност, като** Уолтър Фейн.

Ясно е, че грешка се допуска на границата между фрази и изречения – колебанията около изрази с *като* може да са свързани с елементи от други фрази или изречения, разположени в непосредствена близост и приемани като думи, пред които не се пише запетая: **Мускулите бяха отпуснати, почти като на кукла и чертите бяха (...)*. Изразът **почти като на кукла** е обособена част, поясняваща *отпуснати*, затова трябва да се ограда със запетая, нищо че следва съюзът *и*: *Мускулите бяха отпуснати, почти като на кукла, и (...)*. За да допуснат подобни грешки, пишещите вероятно възприемат запетаята като формалност при следване на „правилата за грамотност“, а не се съобразяват със значението, което може да внесе или пропусне някоя пропусната или сложена в повече запетая.

ЛИТЕРАТУРА

- БАН 2002: Нов правописен речник на българския език. „Хейзъл“, С.
- БАН 1983: Граматика на съвременния български книжовен език. Издателство на БАН, С.
- Коева 2001: *Коева, Св.* Кратка практическа граматика на българския език. „Труд“, С.
- Ницолова 1989: *Ницолова, Р.* Съвременна българска пунктуация. „Народна просвета“, С.

БЕЛЕЖКИ

¹ Правилото е доста условно и не намира основания в синтаксиса на българския език.

² В много случаите обособяването на предложни изрази с *като* е индивидуално авторско решение.